

ИЗВЕСТИЯ НА НАРОДНИЯ МУЗЕЙ-ВАРНА

КНИГА VIII (XXIII)

BULLETIN DU MUSÉE NATIONAL DE VARNA

TOME VIII (XXIII)

1972

ДЪРЖАВНО ИЗДАТЕЛСТВО — ВАРНА

КРИТИКА И РЕЦЕНЗИЯ

ХРИСТО ЧЕРНЕВ, КРАТКА ИСТОРИЯ НА СЕЛО ЧЕРКОВНА,
ПРОВАДИЙСКО, С., 1969 Г., СТР. 135

Велко Тонев

В доосвободения културно-просветен живот с. Черковна се нарежда на първо място сред селищата от Варненския и Провадийския край. То е първото и засега все още единственото село в този район, което има своята написана и вече напечатана история. Нейн автор е заслужил учител Христо Чернев (1892—1963 г.), ревностен труженик и всеотдаен родолюбец на родното си село. Без да е историк-специалист (Хр. Чернев е бил гимназиален учител по математика), в продължение на много години той грижливо издирва и записва сведения за миналото на с. Черковна, които по-късно обработва в подробна и сравнително изчерпателна история. Впоследствие по редица издателски и специфично научни изисквания се налага нейното съкращаване и ограничаване в този обем, в който е отпечатана.

«Кратка история на с. Черковна» се състои от VI глави, всяка от които е с около 7—8 параграфа. Глава първа — *Най-стари сведения за с. Черковна* — е посветена на миналото на селото до края на XVIII в. След въвеждащите географски бележки за Провадийското плато (Сърта) следват кратки редове за археологическите находки в Черковненското землище, за първите писмени известия за селото, за името на Черковна и произхода на нейното население, за османската колонизация в Провадийско и на последно място е проследена неколкократно смяна на местоположението на селото.

Втората глава е озаглавена *От преселването на сегашното място до Кримската война*. Тук е разгледано преместването на селото от м. «Селище» на днешното му място и свързаните с това първи тукашни родове, стопанското укрепване на селото, Руско-турската война от 1828—1829 г. и последиците от нея за Черковна, периодът след войната и най-вече откриването на селското училище.

Глава трета — *От Кримската война до Освобождението* — разглежда икономическото и социалното развитие на с. Черковна през третата четвърт на XIX в., църковно-националната борба и построяването на новата църква в селото, културно-просветния живот с оглед главно на учебното и читалищното дело. Отделено е място и за обособяването на Черковна като административен център (община) и за проявите на разбойничеството и турския бандитизъм в този район.

Четвърта глава — *От Освобождението до Балканската война* — има следните параграфи: Руско-турската освободителна война през 1877—1878 г.; общинското управление в Черковна след Освобождението; аграрният преврат след Освобождението; забогатяването на група черковненци след аграрния преврат; политическите партии след Освобождението; народните движения в Черковна: социалисти и земеделци.

Глава пета — *През периода на войните и фашизма* — проследява времето от 1912 до 1944 г. Основни въпроси тук са: Балканската и Първата световна война, учредяването на партийната комунистическа група, земеделското управление в селото, деветоюнският преврат и борбата против него, икономическата криза през 1929—1933 г. и нейните последици, кооперативният, училищният и читалищният живот до 9 септември 1944 г. и участието в антифашистката борба.

Последната глава шеста — *Черковна след 9 септември 1944 г.* — е посветена на развитието и успехите на селото в условията на народната власт докъм 1960 г. На

края като приложение са дадени: 1. Списък на изселниците от Черковна по другите места. 2. Убити черковненци през войните. 3. Списък на учителите в Черковна от 1841 до 1961 г. Книгата е илюстрирана с около 25 фотографии на просветни и обществени дейци, на стари и нови сгради и др.

Както се вижда, направената периодизация е, общо взето, сполучлива и дава възможност за прегледно и последователно изложение на историческия материал. Това безспорно е едно от достойнствата на книгата и успех както за автора, така и за неговия редактор (Н. Жечев). С тази си структура, както и с лекия си и непринуден разказ историята на селото е разгърната просто и непретенциозно, достъпна за обикновения селски читател, към когото всъщност е и адресирана.

Преценена обаче от строго историческо гледище, «Кратка история на с. Черковна» има очевидни слабости, непълноти и немалко неточности. Като цяло книгата налага впечатление за едно любителско отношение при издирването, подбора и изложението на историческите факти и събития, към тяхното обяснение и обобщение. Липсата на компетентен и задълбочен подход при изследването на различните въпроси и епохи е ограничило историческия процес в неговата елементарност и описателност, а заедно с това и до известна едностранчивост и субективизъм.

Добре известно е, че написването на една поселищна история и особено когато това се отнася за някое по-малко и незначително село, е свързано с неимоверни трудности предвид на ограничения изворов материал и оскъдните документални сведения, достигнали до наши дни. В такива случаи по необходимост се стига до позоваване на разкази и спомени на по-възрастни хора, съвременници и участници в дадено време и събития. Този източник, въпреки всичките му рискове, не може да се пренебрегне при проучванията на по-новата епоха. Но да се изгражда цялото изследване само върху него, както е сторил авторът на рецензираната история, е неоправдано и опасно. Всъщност основният и най-съществен недъг на «Кратка история на с. Черковна» се корени именно в бедната и абсолютно недостатъчна документална база. Цялата книга се гради едва на около десетина източника, някои от които като «История на България» са използвани за въведение към отделните глави. Всички останали са сведения и разкази на разпитвани възрастни черковненци. Този маниер на работа хвърля сериозни съмнения върху достоверността на написаното в книгата.

За автора е останало, очевидно, неизвестно наличието на редица окръжни и централни архивохранилища, в които се намират интересни и ценни данни поне за последните 6—7 десетилетия. Не е използвана като източник и по-старата преса — вестници и списания, откъдето също може да се извлекат полезни сведения.

Авторът е показал твърде голяма неосведоменост и слаба ориентация и в историческата книжнина, наша и чужда, част от която има пряко отношение към разработваните въпроси. Недопустимо е примерно разглеждането на руско-турските войни от края на XVIII и началото на XIX в. да става по съвременни разкази и сведения и да се елиминира обширната руска и съветска военноисторическа книжнина по тези въпроси. Някои от войните и особено тези през 1806—1812 г. и 1828—29 г. се разгръщат в района на с. Черковна или в непосредствена близост до него. Следствията от тях за по-нататъшното стопанско-демографско развитие на селото са от изключителна важност. Поради това е необходимо тяхното конкретно и аргументирано изясняване. Налице са още и редица други въпроси, за осветляването на които чувствително биха допринесли и достиженията на съвременната историческа наука.

Най-старото минало на с. Черковна е проследено съвсем бегло и неконкретизирано. Авторът справедливо отбелязва, че системни археологически проучвания там не са вършени, но все пак от землището на селото са издирени доста археологически предмети. Компетентно разгледани и изложени, те щяха да внесат порядък и яснота в живота на тукашните траки,¹ а след това и на славянските племена. Засега в този най-далечен период липсва каквато и да било хронология и датировка.

Сравнително по-добре са разработени въпросите, характеризиращи културно-националните борби и успехи на черковненци през Възраждането. Това време всъщност бележи и най-върхната точка в историческото развитие на селото. В десетилетията преди и след Кримската война с. Черковна се извисява като най-авторитетен и всепризнат просветен център, подготвил първите учители и свещеници в този край и спомогнал за подема и утвърждаването на българския дух във Варненско и Провадийско. Заслугата за това принадлежи на Райко Ил. Блъсков и на създаденото от

¹ Вж. за това М. Мирчев, Раннотракийският могилен некропол при с. Равна, ИАИ, т. 25, 1962 г., стр. 97—164.

него училище, пионер в просветното дело на този район. В тази част също не липсва отделни грешки и пропуски, резултат на недостатъчното познаване и използване на данните, намиращи се в различни възрожденски издания.¹ Нещо повече, налице са съвсем произволни съчинения, каквото примерно е за дейността на тукашното читалище. За създаването на читалище в селото няма абсолютно никакви факти, пък даже и най-далечни податки. Същото се отнася и за обособяването на Черковна като административен център (община) за околните села. Това са по-късни, следосвобожденски институции за селото, които не са съществували в предходните десетилетия.

Периодът след Освобождението е разработен твърде накратко и недокументирано. Тук авторът вероятно е разчитал отчасти и на своите наблюдения и спомени като очевидец и участник в много от описаните събития.

Покрай тези най-общо констатирани слабости и недостатъци биха могли да се посочат и редица конкретни грешки и неточности. Така напр. невярно е писаното на стр. 59, че Вълчо Кирчев е бил делегат на църковно-народния събор в Цариград през 1871 г. Неточно е означено (на стр. 66) и учителствуването на Пеню Иванов в селото — в началото на 60-те години вместо през 1851—52 г. Освобождението на с. Черковна (стр. 73—74) става не през м. юни 1878 г., а едва в края на м. юли с. г. и т. н. Тук може да се изтъкнат и някои композиционни несъобразности. С оглед на ограничения обем на книгата не е било необходимо да се отделя толкова място за въвеждане към отделните глави и някои от параграфите. Екскурзиите из българската история за тази цел биха могли да се посъкратят (вж. стр. 30, 46, 92, 93).

Въпреки слабостите и несъвършенствата си, «Кратка история на село Черковна» е отраден факт в оскъдната ни историко-поселищна литература. Тя е несъмнено постижение и награда за дългогодишния труд на автора, успех и за черковненци, с чиято морална и материална подкрепа е написана и отпечатана. Идните поколения ще се учат от нея, ще я допълват и обогатяват, но познавателната и възпитателната значимост на този пръв опит ще се запази.

В ОТГОВОР НА ЕДНА РЕЦЕНЗИЯ

Васил Маринов

Повод да напиша тези редове ми даде отзивът на А. Маргос върху изследването ми «Миналото на с. Девня, Провадийско, с оглед на «арнаутите» в Североизточна България»,² отпечатан в Известия на Народния музей — Варна, т. V (XX), 1969, стр. 249—253. Буквално същия отзив А. Маргос отпечата преди три години във в. «Народно дело» (10. X. 1967 г.) в гр. Варна. При това положение ми бе наложено да обнародвам този мой отговор, в който да засегна редица важни въпроси, свързани с проблема за произхода на така наречените «албанци» и «арнаути» в с. Девня, Провадийско, които се нуждаят от допълнително осветление, още повече че А. Маргос в своя отзив, характерен с оскърбителния си тон, епитети и квалификации, е допуснал известни неточности.

Още в началото на своето изложение А. Маргос изтъква, че «Варненския край не може да се похвали» с проучванията си върху миналото на селищата, с изключение труда на Никифор Ганев върху историята на гр. Провадия, издаден преди четири десетилетия» (стр. 249). Това твърдение на Маргос не отговаря на действителното положение, защото необяснимо по какви причини той не посочва данните в литература за миналото на десетки села, проучени по места във Варненския край, в монографични трудове като тия за: Аренското плато (1940 г.), Делиорман (1941 г.), в «При-

¹ Вж. В. Тонев, Бележки по учебното дело в Североизточна България през епохата на Възраждането, ИНМВ, т. III (XVIII), 1967 г., стр. 74—80.

² Вж. Езиковедско-етнографски изследвания в памет на акад. Ст. Романски, БАН, 1960, стр. 591—617.